

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКИЙ ПРОЕКТ
„ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ ”

2008-2013рр.

за підтримки Канадської агенції
міжнародного розвитку (CIDA)

Інклюзивна освіта – перспектива нова.
Хоч різні можливості – рівні права!
Кожна дитина – це цілий світ,
Освіта, повага і рівність для всіх!

Компонент „Соціальна політика”

Модуль

„Розробка соціальної політики”

Авторський колектив:

Ольга Красюкова-Еннс, Канадський центр вивчення неповносправності

Елеонора Чорнобой, Канадський центр вивчення неповносправності

Лариса Байда, Національна Асамблея інвалідів України

Олег Ленетюк, Національна Асамблея інвалідів України

ВСТУП

Модуль „Розробка соціальної політики” був створений в межах українсько-канадського проекту „Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні”, що розпочав свою діяльність в Україні в 2008 році. Реалізація проекту стала можливою завдяки підтримці Канадської агенції з міжнародного розвитку (CIDA).

Метою проекту є змінення ставлення уряду, закладів освіти та неурядових організацій (НУО) до людей з особливими потребами шляхом представлення різних основоположних компонентів системи інклюзивної освіти, а саме: формування політики у сфері освіти та соціальних послуг, яка спрямовуватиметься на розбудову інклюзивної моделі освіти в Україні.

Отож, для досягнення поставлених цілей в проекті визначено три напрями діяльності:

Компонент „Соціальна політика”

Основи політики, що сприяє залученню дітей з особливими потребами у загальноосвітні школи і громади, засновані на принципах участі Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України в обох експериментальних регіонах.

- Цільові заклади можуть організовувати і проводити тренінги щодо формування політики.
- Проводити аналіз політики, яка була розроблена в обох експериментальних регіонах.
- Спроможність усіх рівнів уряду, навчальних закладів та НУО спільно формувати політику.

Компонент „Освіта”

Існування у двох експериментальних регіонах України та запровадження програм інклюзивної освіти для дітей та молоді з особливими потребами.

- Спроможність шкіл розробляти і надавати програми інклюзивної освіти.
- Покращення здатності батьків дітей з особливими потребами брати більш активну участь у процесі навчання їхніх дітей.
- Впровадження курсів з інклюзивної освіти на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Компонент „Громадянське суспільство”

У двох експериментальних регіонах та на загальнонаціональному рівні зросте спроможність неурядових організацій підтримувати і впроваджувати залучення дітей і молоді з особливими потребами.

- Покращення знань та вмінь цільових НУО щодо впровадження інклюзивних процесів у школі та громаді, а також їх здатність розробляти і надавати послуги і програми з інклюзії.

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

- Створення експериментальних інклюзивних ресурсних центрів.
- Розроблення моделі системи інноваційних грантів.
- Покращення здатності цільових НУО формувати і впроваджувати стратегію спілкування.
- Здатність цільових НУО ініціювати та стабільно утримувати інформаційну мережу з партнерами з метою прискорення процесу інклюзії.

Тренінговий модуль „Розробка соціальної політики” складається з трьох навчальних модулів, які представлені у логічній послідовності:

- 1) Від виключення до рівності
- 2) Політика та питання „інвалідності”
- 3) Інклюзивна освіта – шлях до рівних можливостей

Загальна тривалість тренінгу – 1 день.

Кожен навчальний модуль містить: актуальність теми, завдання теми, термінологічний словник до теми, матеріал до теми, а також список літератури, яку тренер може використати при підготовці до тренінгу.

Вступ до модуля:

Пропонується базовий рівень тренінгового модуля щодо розробки і здійснення соціальної політики стосовно захисту прав людей з інвалідністю на освіту. Основна мета його - дати *практичний інструмент* отримання знань у цій сфері та визначити можливість об'єднання зусиль всіх зацікавлених суб'єктів у проведенні змін і впровадженні системи ефективною інклюзивної освіти в Україні.

Мета модуля:

- розширити та поглибити знання щодо діючої нині соціальної політики в сфері освіти людей з інвалідністю, зокрема інклюзивної, методів формування соціальної політики та механізмів контролю за її впровадженням.

Завдання модуля:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

- основних понять, пов'язаних з соціальною політикою щодо людей з інвалідністю;
- питань еволюції політики щодо захисту прав та потреб людей з інвалідністю;
- керівних принципів політики в сфері інклюзивної освіти;
- процесу розробки соціальної політики в сфері освіти людей з інвалідністю.

➤ *Сформувати навички (вміння) щодо:*

- роботи в команді;
- оцінювання („сканування ”) соціальної політики крізь „лінзу інвалідності ” на національному та регіональному рівнях, на рівні громад, шкіл тощо;
- співпраці з неурядовими та державними інституціям у процесі розробки, впровадження та моніторингу соціальної політики з метою запобігання дискримінації людей з інвалідністю в доступі до всіх рівнів освіти.

Методологія:

Під час тренінгу використовуються різноманітні активні та інтерактивні методи навчання. Здебільшого лекції, презентації, перегляд відеофільмів, дискусії.

До уваги тренера!

Надаючи план модуля та коментарі до нього, автори розуміють, що кожний тренер/ лідер виявить особистий творчий підхід у проведенні заняття, використає додаткові матеріали, наведе підібрані ним матеріали із життєвого досвіду та практики, аргументи тощо.

Українсько-канадський проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

Перед підготовкою до тренінгу необхідно передбачити можливість вільного переміщення і комфортного перебування учасників з особливими потребами у приміщенні, його архітектурну, комунікаційну, інформаційну доступність.

Учасники:

Учасниками тренінгу можуть бути представники громадських організацій, державних структур, відповідальних за формування соціальної політики в сфері освіти, викладачі вищих навчальних закладів, вчителі шкіл, які будуть використовувати набуті знання в межах своєї професійної діяльності.

Кількість учасників: 20 - 25 осіб.

Тематичний план модуля

Тема, підтема	Час (у хвиликах)
Вступ	
Знайомство. Мета та завдання тренінгу. Очікування учасників. Оцінка рівня інформованості групи	50 хв.
Тема 1. Від виключення до рівності	
1.1. Еволюція соціальної політики щодо людей з інвалідністю	50 хв.
1.2. Соціальна політика в сфері освіти людей (дітей) з інвалідністю	50 хв.
Усього хв.	100 хв.
Тема 2. Політика та питання „інвалідності”	
2.1. Процес розробки соціальної політики	190 хв.
2.2 Аналіз політики в сфері світи крізь „лінзу інвалідності”	60 хв.
Усього хв.	190 хв.
Тема 3. Інклюзивна освіта – шлях до рівних можливостей	
3.1. Керівні принципи політики в сфері інклюзивної освіти	105 хв.
3.2. Сучасний стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні	90 хв.
Усього хв.	195 хв.
Підведення підсумків роботи тренінгу	45 хв.
Усього за модулем хв.	9 год. 40 хв.

Вступ

Знайомство. Мета та завдання тренінгу. Очікування учасників. Правила роботи. Оцінка рівня інформованості групи.

Актуальність

Даний етап необхідний для ознайомлення учасників із метою тренінгу; налаштування групи на ефективну роботу, виявлення рівня поінформованості та очікувань групи; вирішення організаційних питань.

Завдання:

- ознайомити учасників з метою та завданнями тренінгу;
- познайомити учасників між собою;
- створити доброзичливу атмосферу, встановити правила роботи на тренінгу, налагодити зворотній зв'язок між тренером та учасниками.

Необхідні матеріали для тренінгу: фліпчарт, ручки, кольорові стікери, маркери, папір.

Зміст теми та пропонований час

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
	Вступ	10 хв.
Робота з групою	Знайомство	20 хв.
Індивідуальна робота учасників	„Очікування” учасників	15 хв.
Мозковий штурм	Правила тренінгу	5 хв.

Змістовне наповнення теми

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Привітати з початком роботи та представити організаторів тренінгу.
2. Коротко розповісти про українсько-канадський проект „Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні”, в межах якого проводиться даний тренінг.
3. Познайомити з метою тренінгу та планом проведення.
4. Надати можливість учасникам поставити запитання й отримати відповідь про хід проведення тренінгу, його цілі та завдання.

Знайомство учасників тренінгу

Методи навчання: робота з групою.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Учасники розташовуються в аудиторії по колу.
2. Тренер пропонує їм по черзі назвати своє ім'я, організацію, місто, сферу професійних інтересів та захоплень.
3. Учасники по черзі виконують завдання.

„Очікування” учасників

Методи навчання: індивідуальна робота учасників.

Мета: цей етап необхідний для того, щоб тренер зміг скорегувати обсяг і рівень складності та стиль подачі матеріалу під час заняття. Учасникам роздаються стікери (по можливості двох кольорів), на яких вони записують свої „очікування” від тренінгу.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер на аркуші ватману робить надпис „Очікується”, „Виконано”.
2. На етапі обговорення всі записані „очікування” кріпляться під написом „Очікування”.
3. У подальшому кожен з учасників має можливість переносити папірці зі своїми „очікуваннями” в колонку „Виконано”.
4. В кінці тренінгу потрібно повернутися до „очікувань” учасників і переконатися наскільки вони справдилися.

„Дерево очікування”

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер на аркуші ватману малює контури дерева з гілками.
2. Учасникам пропонується вибрати кольорові стікери в формі кленових листків.
3. Тренер зауважує, що кожен, хто тут знаходиться, прийшов з якоюсь метою, а отже чекає чогось від цього тренінгу. Тому, він пропонує учасникам написати свої „очікування” на паперових стікерах і прикріпити до гілок дерева, щоб воно ожило в „очікуванні”.

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

!!! При потребі тренер допомагає учасникам з функціональними обмеженнями записати свої „очікування ”. В кінці заняття потрібно переконатися наскільки підтвердилися „очікування ” учасників тренінгу.

Правила тренінгу

Методи навчання: мозковий штурм.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер звертається до учасників із пропозицією обговорити та затвердити правила тренінгу, які необхідно виконувати для забезпечення ефективності тренінгу та досягнення його завдань.
2. Пропозиції, що надходять, коротко обговорюються та записуються на аркуші ватману, який протягом всього тренінгу знаходиться в полі зору учасників.

!!! Після запису всіх пропозицій тренер ще раз озвучує їх для того, щоб врахувати особливі потреби учасників з функціональними обмеженнями.

ТЕМА 1. Від виключення до рівності

1.1. Еволюція соціальної політики щодо людей інвалідністю

Актуальність теми

Розуміння основних принципів, на яких сьогодні базується міжнародна та національна політика стосовно людей з інвалідністю, її еволюції, що є необхідною умовою розвитку демократичного суспільства, здійснення ефективних стратегій і практичних дій у сфері соціального захисту прав і потреб людей з інвалідністю, своєчасного внесення змін до відповідних чинних законодавчих актів, удосконалення законотворчої роботи з цих питань. Оволодіння знаннями про еволюційний розвиток соціальної політики щодо захисту прав людей з інвалідністю дасть можливість глибше зрозуміти і об'єктивно проаналізувати ефективність державних заходів у цій сфері на різних етапах розуміння „інвалідності”, як суспільного явища, визначення пріоритетних напрямків діяльності, спрямованої на його зменшення.

Завдання теми:

- структурувати та поглибити знання учасників про еволюцію соціальної політики стосовно людей з інвалідністю.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках.
- Конвенція ООН про права інвалідів.
- Всесвітня програма дій відносно інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1982 року (Резолюція 37/52).
- Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.
- Конституція України.
- Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні”.
- Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”.

Термінологічний словник до теми

Інвалідність - поняття, яке еволюціонує і є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами у стосунках і середовищі, і яка заважає їхній повноцінній і дієвій участі у житті суспільства на рівні з іншими (*Конвенція ООН про права інвалідів*).

Інвалідність – міра втрати здоров'я та обмеження життєдіяльності, що перешкоджає або позбавляє конкретну особу здатності чи можливості

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

здійснювати діяльність у спосіб та в межах, що вважаються для особи нормальними залежно від вікових, статевих, соціальних і культурних факторів (Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні ”).

Дискримінація за ознакою інвалідності означає „будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, в тому числі відмову в розумному пристосуванні” (Конвенція ООН про права інвалідів).

Зміст теми та пропонуванний час

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонуванний час
Лекція-презентація, відповіді на запитання	Еволюція соціальної політики щодо людей інвалідністю	40 хв. 10 хв.
Усього (тема 1.1.в цілому):		50 хв.

Змістовне наповнення теми

Еволюція соціальної політики щодо людей з інвалідністю

Методи навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний матеріал, відеоматеріали.

Теоретичний матеріал до теми 1.1.

Понад 650 мільйонів людей в усьому світі мають інвалідність. Якщо додати до цього числа членів їхніх родин, то отримаємо близько двох мільярдів людей, які „живуть з інвалідністю”. В кожному регіоні світу, в кожній країні є такі люди. Той факт, що вони найчастіше стикаються з конкретними перешкодами і переживають подвійну дискримінацію, не викликає заперечень. Зазвичай, їм відмовляють у реалізації їхніх основних прав: отриманні освіти, вільному пересуванню, самостійному способі життя, доступі до інформації, зайнятості та працевлаштуванні, отриманні належних медичних послуг.

Протягом багатьох років політика відносно людей з інвалідністю змінювалась: вона пройшла шлях від звичайного догляду за особами з інвалідністю у відповідних закладах до надання можливості отримати освіту,

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

займатися трудовою діяльністю, вести самостійний, незалежний спосіб життя. Завдяки одержанню освіти та реабілітації, люди з інвалідністю почали активніше виступати за подальший розвиток політики відносно осіб з інвалідністю, створювати неурядові організації. З'явилися нові концепції розуміння „інвалідності”, які визначають пріоритети соціальної політики стосовно людей з інвалідністю. Так, після другої світової війни, з'явилися концепції інтеграції та включення осіб з інвалідністю у життя суспільства, що відображали не тільки зародження, але й поширення та поглиблення у суспільстві потенційних можливостей людей з інвалідністю. Наприкінці 60-х років у деяких країнах неурядові організації інвалідів ініціювали розробку нової концепції „інвалідності”, що враховувала тісний зв'язок між обмеженнями, яких зазнає особа з інвалідністю, та ставленням суспільства до нього. Ця концепція в науковій і практичній діяльності дістала умовну назву „соціальна модель інвалідності”.

Проте нині потреби цієї соціальної групи людей не задовольняються повною мірою, їхні законодавчо визначені права не завжди реалізуються.

Права інвалідів протягом тривалого часу є предметом пильної уваги з боку Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. З прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1982 року Всесвітньої програми дій стосовно людей з інвалідністю, міжнародне співтовариство одержало директивну основу для активізації роботи щодо профілактики, реабілітації і забезпечення участі осіб з інвалідністю в суспільному житті країн, їх рівноправності з іншими членами суспільства, покращення умов життя в результаті економічного і соціального розвитку. *Крім того, „інвалідність” вперше була визначена як функція відносин між особами з інвалідністю та їхнім оточенням.*

Перехід на позиції, в основі яких лежать права людини, одержав підтримку Організації Об'єднаних Націй. Це засвідчують „Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів”, які викладені в резолюції 48/96, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993 року. Вони розроблені з урахуванням досвіду, набутого під час проведення Організацією Об'єднаних Націй Десятиріччя інвалідів (1983-1992 рр.), і об'єднують змістовно 22 правила, які охоплюють всі аспекти життя осіб з інвалідністю і передбачають здійснення постійних заходів по вирівнюванню можливостей всіх осіб з інвалідністю в реалізації прав людини.

„Стандартні правила” зіграли значну роль у формуванні цілеспрямованої політики і практики багатьох країн світу в сфері подолання проблем людей з інвалідністю. Дотримання принципів, закладених у них, сприяло набуттю і поширенню успішного досвіду щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю як громадян держави. Самі ж особи з інвалідністю здобули можливість висловлювати свої почуття щодо неповноцінності і несправедливості соціального становища мовою правозахисних норм. А громадські неурядові

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

організації, які займаються проблемами захисту прав людини, почали більше виявляти уваги до цієї проблеми і активніше виступати в ролі правозахисників.

Підсумовуючи набутий досвід та зважаючи на реальну необхідність його юридичного закріплення, активізації роботи по забезпеченню всебічної і ефективної участі людей з інвалідністю у економічному, соціальному, культурному і політичному житті, Генеральна Асамблея ООН у грудні 2006 року прийняла Конвенцію про права інвалідів, яка була відкрита для підписання 30 березня 2007 року. Вона *передбачила основні стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людей з інвалідністю*. Згідно з якими люди з інвалідністю мають повноправно включатися в загальний соціальний процес. Тепер в центрі уваги знаходиться вже не „інвалідність”, а сама людина з інвалідністю, яка має бути здатною, наскільки це можливо, самотійно жити в суспільстві.

В результаті розвитку суспільства, яке потребувало нових стратегій та підходів до проблем людей з інвалідністю, за останнє десятиріччя політика багатьох європейських країн стосовно осіб з інвалідністю суттєво змінилася. Ставлення до них, як до *пацієнтів, якими слід тільки опікуватися, і які не долучаються до суспільства*, змінилося на ставлення до них, як до *громадян країни, які мають ті ж самі права, і для яких потрібно просто ліквідувати існуючі перешкоди, щоб вони стали повноправними членами суспільства*. Такими перешкодами є проблеми невлаштованого соціуму, недосконале законодавство та фізичне оточення.

Зміна акцентів при формуванні політики призвела до розгляду прав осіб з інвалідністю у комплексному підході, який забезпечує їхні основні свободи на рівні з іншими громадянами країни.

Звичайно, багато ще країн, в тому числі й Україна, при формуванні державної політики стосовно людей з інвалідністю пріоритетним визначають „медичний”, а не „соціальний” підхід, що позначається на змісті та якості заходів, які вживаються для подолання „інвалідності”. І найголовніше - не сприяє ширшому залученню людей з інвалідністю до суспільного життя, реалізації їхніх прав, як громадян країни.

Сьогодні є два основні документи, які визначають міжнародну політику стосовно людей з інвалідністю, – „Конвенція ООН про права інвалідів” та „План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках”.

При формуванні політики щодо людей з інвалідністю в Україні, звичайно, потрібно враховувати існуючі тенденції в міжнародній політиці і практиці, які є більш інноваційними та прогресивними. З нашої точки зору, функціонування політики щодо людей з інвалідністю можна розмежувати на міжнародну, регіональну (європейську), національну (на рівні однієї країни).

На жаль, сучасна ідеологія України щодо людей з інвалідністю, яка відображена в законодавстві та практиці його реалізації, не демонструє послідовності, системності в діях уряду, щодо сутності розуміння та дотримання

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

соціального підходу до проблем „інвалідності”. Країна не має національної програми, стратегії підтримки осіб з інвалідністю, яка б передбачала поступову повну інтеграцію їх в життя суспільства.

Законодавство України не акцентує увагу на питаннях дотримання державними органами прав громадян з інвалідністю, а поняття „дискримінація” й досі не визначено жодними національним законодавчим актом.

Говорячи про соціальну політику щодо людей з інвалідністю, необхідно розрізнити з одного боку дії держави, які вона повинна вживати на поліпшення умов реалізації права кожного окремого громадянина з інвалідністю, а з другого - ідеологічно та стратегічно обґрунтовані дії самого руху людей з інвалідністю, стану та можливостей їхнього впливу на формування політики держави з метою досягнення позитивних змін.

!!! Після лекції тренер надає змогу учасникам задати питання.

1.2. Соціальна політика в сфері освіти людей (дітей) з інвалідністю

Актуальність теми

Здійснення відповідної політики в інтересах людей (дітей) з інвалідністю в сфері освіти на національному та регіональному (місцевому, шкільному) рівнях, неможливе без знання основних принципів та сучасних підходів до цієї проблеми.

Завдання теми:

- систематизувати знання учасників тренінгу про існуючі підходи до соціальної політики в сфері освіти людей (дітей) з інвалідністю.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Загальна декларація прав людини (витяг)
- Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (витяг)
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (витяг)
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (витяг)
- Конвенція про права дитини (витяг)
- Конвенція ООН про права інвалідів (витяг)
- Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (витяг)
- Європейська Соціальна Хартія (витяг)
- Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (витяг)
- Рекомендації Ради Європи № R(92)6 про послідовну політику по відношенню до інвалідів
- Конституція України (витяг)
- Закон України „Про освіту”

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

- Закон України „Про загальну середню освіту ” (витяг)
- Закон України „Про вищу освіту ” (витяг)
- Закон України „Про охорону дитинства ” (витяг)
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.09. № 1482 „Про затвердження плану заходів щодо впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року ”
- Наказ МОН № 855 від 11.09.09 „Про затвердження плану дій щодо впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки ”
- Наказ МОН № 11 53 від 21.03.09 „Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України ” від 03.12.09 № 1482.

Термінологічний словник до теми:

Цілі розвитку тисячоліття – у 2000 році під час проведення Всесвітнього саміту тисячоліття лідери 192 країн, у тому числі й України, визначили Цілі розвитку тисячоліття та пообіцяли виконати їх до 2015 року. Глобальні Цілі розвитку тисячоліття були адаптовані для України з урахуванням особливостей національного розвитку нашої країни. Вони були трансформовані у 6 орієнтирів та 13 конкретних завдань на довгострокову перспективу. Для України встановлено такі національні Цілі розвитку (для виконання протягом 2000-2015 років):

- подолання бідності (Ціль 1);
- забезпечення якісної освіти впродовж життя (Ціль 2);
- забезпечення сталого розвитку довкілля (Ціль 3);
- поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності (Ціль 4);
- обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу, а також започаткування тенденції до скорочення їхніх масштабів (Ціль 5);
- забезпечення гендерної рівності та розширення прав жінок. (Ціль 6).

Зміст підтеми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Лекція, презентація Відповіді на запитання	Соціальна політика в сфері освіти людей з інвалідністю	40 хв. 10 хв.
Усього (тема 1.2.в цілому):		50 хв.

Змістове наповнення підтеми „Соціальна політика в сфері освіти людей (дітей) з інвалідністю ”

Методи навчання: лекція, відповіді на питання.

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний матеріал, законодавчо-нормативні документи (роздавальний матеріал).

Теоретичний матеріал підтеми 1.2.

Освіта є важливим фактором соціальної інтеграції та автономії всіх людей, в тому числі і людей з інвалідністю. Вона повинна охоплювати всі періоди життя людини.

Проведені дослідження у країнах, що розвиваються констатують, що приблизно 98 відсотків дітей з інвалідністю не відвідують школи, не вміють писати, а це, в свою чергу свідчить, що Ціль розвитку тисячоліття - забезпечення початкової освіти у всьому світі залишається недосяжною. Існує суспільна, практично доведена думка, згідно якої людей (дітей) з інвалідністю, наскільки це можливо, поважаючи інтереси та вподобання кожної окремої дитини чи молодої особи, необхідно інтегрувати в сферу загальноосвітньої системи. Інтеграція та участь мають важливе значення для людської гідності, а також для утвердження та реалізації прав людини.

Освіту дітей з інвалідністю слід розглядати і як своєрідний засіб, який сприяє *визнанню в людях* відмінностей та складає частину виховання громадянських почуттів. Однак, такий досвід одержання освіти цією групою дітей та молоді залежить від багатьох чинників, і насамперед: доступності транспорту, шкільних приміщень, обладнання, програмного забезпечення і надання, у випадку необхідності, відповідної технічної допомоги, тощо.

Водночас, факти доводять, що діти, навіть з серйозними вадами здоров'я, які регулярно навчаються, мають більше шансів закінчивши школу, продовжити далі навчання та отримати спеціальність, влаштуватись на роботу, стати активним членом суспільства. На вирішені цих проблем неодноразово акцентували увагу міжнародно-правові акти, дослідження.

На підставі проведеного аналізу в багатьох країнах було запропоновано два універсальні напрямки розв'язання цієї проблеми.

По-перше, з метою протидії соціальній дискримінації та для впровадження принципів „школи для всіх ”, рекомендувалося в центр навчального процесу поставити індивідуальні потреби дитини з інвалідністю, зосередивши при цьому увагу, передусім, на визнанні потенціалу учня, а не на оцінці ступеню його інвалідності. По-друге, пропонувалося досягти тісної співпраці всіх зацікавлених інституцій в середині освітнього процесу.

Рух за підтримку інтеграційних процесів в освіті має довгу історію в різних країнах світу.

В Італії (відповідно Рамочний закон № 142 від 1992 року) утверджується принцип повної поваги до людей з інвалідністю та необхідність ліквідації ситуацій, які ставлять їх в не вигідне становище, а також запроваджуються заходи по попередженню всіх форм дискримінації: особа з інвалідністю може поступити в будь-яку школу, університет. Спеціалізовані класи та школи для дітей з інвалідністю у країні були скасовані ще в 1970 році. Сьогодні практично всі діти з інвалідністю навчаються в загальноосвітніх закладах, із наданням відповідних структур та ресурсів для підтримки індивідуального викладання.

У Данії біля 50% молодих людей з інвалідністю вступають до вищих навчальних закладів після закінчення школи. Після зарахування до навчального закладу студент подає заяву до керівного органу ВНЗ на компенсацію фінансових витрат на навчання. Навчальний заклад несе відповідальність за своєчасну та адекватну відповідь на запит студента, забезпечуючи йому можливість навчання відповідно до обраної спеціальності.

В Іспанії в 1999 році був змінений закон про „доступ ” до університетів. Нині три проценти місць в університетах зарезервовані за студентами, в яких рівень інвалідності становить або перевищує 33%, або тих, хто повністю позбавлений слуху, зору.

У Швеції система вищої освіти заснована на принципі рівних прав та обов'язків всіх студентів. Законодавство базується на антидискримінаційній концепції. Закон є обов'язковим для всіх студентів.

У Канаді Закон про допоміжні класи, який дозволяв шкільним правлінням відмовляти деяким дітям у прийомі до школи, було анульовано. Діти з особливими потребами мають спеціальні освітні програми, водночас беручи участь і в загальних заняттях, призначених для всіх дітей.

В Угорщині Акт про освіту від 2002 року затверджує рівні права для студентів з особливими потребами, які навчаються у вищих навчальних закладах.

У Польщі спеціалізована освіта є невід'ємною частиною системи освіти країни. Таке положення зафіксовано в Акті про шкільну освіту від 1991 року.

Конвенція ООН про права інвалідів, яка декларує принцип важливості, безперервності освіти осіб з інвалідністю, визнає заохочення дітей з інвалідністю здобувати освіту на всіх рівнях і є пріоритетним напрямком соціальної політики.

Підхід до освіти, який пропагується Конвенцією, ґрунтується на тому, що інклюзивна освіта не лише забезпечує найкраще середовище для навчання, включаючи осіб з розумовими вадами, але й допомагає усунути бар'єри та зруйнувати деякі стереотипи їхньої поведінки на користь успішної адаптації у суспільному житті. Така концепція сприяє створенню суспільства, яке готове прийняти людей з інвалідністю замість того, щоб сторонитися їх.

Зрозуміло, що зміни в одній сфері життєдіяльності суспільства призводять до змін в іншій. Наприклад, якщо освітньою політикою передбачено, що діти з

особливими потребами мають навчатися в своїх місцевих школах, то втілення її вимагає забезпечення доступності для них шкільних приміщень і жилих будівель, транспортних засобів, змоги користуватися послугами закладів спорту і відпочинку, інформаційними технологіями. Види діяльності мають бути відкритими (інклюзивними) і сприяти участі в них всіх дітей. Необхідно також надавати підтримку родинам у догляді за їхніми дітьми з особливими потребами.

Тому важливо, щоб політика в сфері освіти осіб з інвалідністю розроблялася на засадах партнерства. В процесі її формування необхідно, з одного боку, застосовувати „лінзу інвалідності”, а з другого, – керуватися принципами соціальної свідомості. У цій ситуації не може бути місця для окремих сегментів різної політики.

Здобуття освіти є важливою умовою соціальної участі всіх громадян. Тому, кожна дитина з інвалідністю повинна мати можливість пройти курс навчання в загальноосвітній системі. Адже коли діти з інвалідністю та без неї зростають і навчаються разом, вони краще розуміють та поважають один одного. Подібним шляхом потрібно йти, коли ми хочемо забезпечити наступність початкової, середньої і вищої освіти.

В Україні за даними Центральної психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК) на початок 2009 року налічувалося 106 тис. осіб віком до 18 років з порушеннями фізичного та (або) розумового розвитку. Це становить 12,4 відсотка від усієї кількості дитячого населення. Проте, сьогодні в Україні найбільш поширеною формою навчання дітей з інвалідністю/особливими потребами залишаються спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати). У 2010 році функціонує 387 спеціальних загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів з контингентом 47, 3 тис. осіб, у тому числі 47 спеціальних загальноосвітніх шкіл з продовженим днем, у яких здобувають освіту, проживаючи в сім'ї, 4,8 тис. дітей з особливими освітніми потребами. Щороку в Україні зменшується на 1,5 - 2 тис. вихованців спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з особливими потребами/дітей з інвалідністю, що пов'язано з їх інтеграцією у загальноосвітні навчальні заклади. Хоча в своїй більшості така інтеграція носить спонтанний, некерований характер. За офіційними даними, із 100 тис. дітей з особливими потребами, які інтегровані у загальноосвітні школи, 45 відсотків складають діти з інвалідністю. Це діти з проблемами розумового розвитку, сенсорними порушеннями (нечуючі, зі зниженим слухом, сліпі, зі зниженим зором), порушеннями опорно-рухового апарату. За індивідуальною формою навчання здобувають освіту 10495 дітей. Дана статистика вказує на те, що сучасна система навчання дітей з особливими потребами/ інвалідністю не забезпечує проголошеного права на освіту і створює штучну ізоляцію, що призводить до зниження соціальної компетентності цих дітей та масової інституалізації у подальшому. *Тому, запровадження інклюзивних підходів в галузі освіти повністю відповідає головним демократичним засадам і цінностям, а це в свою чергу потребує від нашої держави формування нових підходів до освітньої політики стосовно осіб з інвалідністю.*

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

Приклад: Дані громадського моніторингу „Дотримання прав людей з інвалідністю в Україні”, який проводила ВГСПО „Національна Асамблея інвалідів України” свідчать, що забезпечення права на освіту людей з інвалідністю – є однією з найболючіших проблем в Україні. На запитання: „Чи забезпечує держава інклюзивну освіту на всіх рівнях?”- 38% експертів, які є посадовими особами органів місцевої влади і які брали участь в опитуванні, зазначають, що їм важко відповісти на це запитання.

Державна політика в сфері освіти повинна формуватися з урахуванням освітніх потреб людей з інвалідністю, сприяти розвитку освітніх систем і разом з тим, стати складовою частиною нової соціальної та економічної політики. А це, у свою чергу, вимагає формування нової філософії державної політики щодо осіб з інвалідністю, проведення кардинальних реформ в існуючій системі освіти, які б гарантували рівність можливостей для всіх дітей та молодих людей на доступ до дошкільної, шкільної, професійної та вищої освіти.

Однак, кардинальні реформи неможливі без належного правового забезпечення. Нажаль, сучасний стан законодавства в сфері освіти в Україні характеризується відсутністю чіткої правової термінології (правові норми нерідко суперечливі навіть у межах одного Закону). Відповідно до Конституції України засади правового регулювання освіти визначаються виключно законами України (стаття 92). Тому, правовим фундаментом для вирішення питань реформування законодавства про освіту мають стати принципи конституційності та верховенства права. (*Питання конституційності положень законодавства про освіту піднімалося у Конституційному Суді України лише один раз і стосувалося співвідношення вимог доступності освіти та права на надання платних освітніх послуг - рішення КСУ № 5-рп/2004 від 04.03 2004*).

!!! Після лекції тренер надає змогу учасникам задати питання.

ТЕМА 2. Політика та питання „інвалідності”

2.1. Процес розробки соціальної політики в сфері освіти людей з інвалідністю

Актуальність теми

Розкриття теми надасть можливість осмислити, що потрібно враховувати у процесі формування політики з тим, щоб забезпечити її правильну розробку, реальне оцінювання і ефективну реалізацію.

Завдання теми:

- ознайомити учасників тренінгу з методом „позитивного оцінювання”, процесом розробки соціальної політики;
- навчити використовувати набуті знання в професійній діяльності.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Витяг з матеріалів лекції „позитивне оцінювання”, „кроки розробки політики”.

Термінологічний словник до теми:

Позитивне оцінювання (appreciative inquiry) - це методика, яка розроблена в середині 90 років Д. Куперрайдером. Дану методику можна застосовувати для досягнення змін і розвитку в численних галузях, зокрема, в освіті, плануванні на рівні міністерств, організацій, компаній тощо. В основі методики лежить „правило 4 D” - англ. Discovery (відкриття), Dream (мрія), Design (дизайн), Destiny (доля).

Політика - продуманий план дій державних та громадських інституцій, суспільних груп та окремих осіб (суб’єктів), спрямований на реалізацію конституційних прав і свобод людини.

Зміст теми та пропонуванний час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонуванний час
Робота з групами, лекція, загальне обговорення	Процес розробки соціальної політики в сфері освіти	150 хв.
	Усього:	2 год. 30 хв.

Змістове наповнення теми

Процес розробки соціальної політики в сфері освіти

Методи навчання: робота з групами, лекція-презентація, обговорення.

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний текст, допоміжна роздавальна література.

Робота в групах

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер повідомляє яка робота відбудеться в групах.
2. Він заздалегідь готує 5 різних кольорових стікерів (за кількістю учасників) і просить кожного вибрати собі один із стікерів. За кольором стікера формуються групи (зазвичай по 5 осіб).
3. Кожна з груп займає зручне місце в аудиторії.
4. Групі видається аркуш ватману, фломастери.
5. Потім тренер пояснює завдання. Пропонується дати відповідь на запитання: *Які проблеми мають місце у сьгоднішній системі освіти людей з інвалідністю в Україні? Які причини їх наявності? Які існують можливості їхнього вирішення?*
6. В процесі роботи тренер може підійти до кожної групи і уточнити завдання.
7. Після закінчення роботи групи презентують результати.
8. Тренер підводить загальний підсумок та звертається до аудиторії з коментарями, пропонуючи розглянути висвітлені проблеми та їх розв'язання з іншої точки зору.

Теоретичний матеріал до теми 2.1.

Сутність методики „позитивного оцінювання” Д. Куперрайдера базується на 4 етапах, для яких характерні певні види діяльності та питання. В основі методики завжди лежить вибір „позитивної” теми, що дає початок усьому циклу „позитивного оцінювання”. Щоб сформувавши позитивну тему, спробуємо перетворити „проблему” на „можливість”. Наприклад, *проблема:* Багато дітей з інвалідністю перебувають у спеціальних інтернатних закладах і відірвані від своїх родин. *Можливість:* Ми можемо створити умови для того, щоб діти з інвалідністю проживали в сім'ях.

Методика „позитивного оцінювання” ситуації визнає існуючі проблеми, але пропонує інший підхід до їхнього розв'язання.

1. „Відкриття”. На цьому етапі ми виявляємо ті цінності та ресурси, які можуть стати основою для подальшого розвитку. Розповідаючи реальні історії та збираючи позитивні факти про ситуацію, ми починаємо бачити прихований потенціал і вірити в успіх.

2. „Мрія”. На цьому етапі ми ставимо собі питання: „Що буде, якщо ми повністю реалізуємо свій потенціал?”. Збираючи історії та творчо скеровуючи процес, ми формуємо загальне бачення всіх учасників щодо результатів нашого розвитку.

3. „Дизайн”. На цьому етапі ми запитуємо себе: „Як буде виглядати та організація/інституція, яка зможе легко розвинути наш потенціал та реалізувати нашу мрію?”. Ми повинні створити реалістичний образ системи, яка зможе реалізувати нашу „велику ідею”.

4. „Доля”. На останньому етапі ми формуємо програму дій по втіленню нашого спільного бачення проблеми, ситуації в житті. Ми запитуємо себе: „Які 20% дій принесуть 80 % результатів?”. Вивчаємо це питання та починаємо реалізовувати заплановані зміни.

Доцільно проаналізувати проблеми, які існують, і при цьому звернути увагу не тільки на недоліки, а й на той позитив, що вже досягнутий. Варто підходити до вирішення будь-якої проблеми з позиції „позитивного оцінювання”. „Позитивне оцінювання” (ПО) – це колективний пошук найкращого, що є в існуючих міжнародних і національних програмах, стратегіях, в людях, організаціях, і в оточуючому їх світі. Це включає в себе і мистецтво ставити позитивні питання, що посилюють спроможність помічати, знаходити та збільшувати позитивний потенціал. Традиційний підхід – це відшукувати проблему, поставити діагноз та знайти рішення. Увага в першу чергу приділяється тому, що є поганого, або що припинило функціонування. Оскільки ми шукаємо проблеми, ми знаходимо їх. Наша увага до проблем підкреслює та поглиблює їх.

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

„Позитивне оцінювання” пропонує розглянути те, що є конструктивним в роботі інституції, організації. Відчутний результат процесу „позитивного оцінювання” - це низка висловлювань або формулювань, які описують, що організація або інституція хоче досягти на основі найкращих моментів з історії цієї організації, інституції. Оскільки ці висловлювання ґрунтуються на реальному досвіді з минулого, люди знають, як повторити свій успіх (за матеріалами книги Сью Анніс Хаммонд „Короткий довідник з „позитивного оцінювання”).

„Позитивне оцінювання” базується на припущенні, що в будь-якій діяльності організації чи інституції існують позитивні моменти.

Модель вирішення проблеми	Модель „позитивного оцінювання” проблеми
Встановити проблему	Оцінити - „цінування найкращого з того що є”
Проаналізувати причини	Уявити - „чого можна досягти”
Проаналізувати можливі рішення	Обговорити - „як має бути”
Планування заходів/вирішення проблеми	Вносити зміни „що буде”
Вихідна: організація/інституція - це проблема, яку слід вирішити	Вихідна: Організація - це таємниця, яку потрібно осягти

Звичайне мислення, що фокусується на недоліках, у порівнянні з „позитивним оцінюванням”

Мислення, що фокусується на недоліках	Позитивне оцінювання
Проблеми	Можливості
„Склянка напівпорожня”	„Склянка напівповна”
Керується наявністю проблеми	Надихається баченням
Гроші	Значення
Нестача ресурсів	Безліч ресурсів
Критичне мислення	Продуктивне мислення
Протидія	Енергія
Покрокове просування	Безпрецедентні прориви
Формальні обіцянки	Визначні зобов’язання
Використовування інших	Співпраця з іншими
Ділові стосунки і компроміси	Партнерські стосунки
Професійне керівництво	Власна ініціатива
Навчання у формі застережень та вказівок	Навчання на прикладах

„Позитивне оцінювання” є безперервним циклом. Наводимо вісім вихідних етапів „позитивного оцінювання” за працею Сью Анніс Хаммонд „Короткий довідник з „позитивного оцінювання”:

1. **Знайти, що працює добре.** В будь-якому суспільстві, групі, організації, установі є щось позитивне. Навіть проблематичні групи можуть чимось пишатися. Ці сильні сторони слід використовувати як основу для подальшого розвитку організації. Чим краще ми розуміємо ці переваги, тим успішніше ми можемо йти вперед.
2. **Правильно визначити центр уваги.** Ті речі, на яких люди фокусуються, стають реальністю, і те, на що вони звертають увагу, здебільшого впроваджується. Якщо люди концентруються на проблемах, то останні зазвичай зростають. Коли вони розглядають хороші надбання, досягнення, то це може перерости в реальність.
3. **Створювати реальність.** Реальність твориться в певний момент. Вона може визначатись по-різному різними людьми.
4. **Ставити правильні запитання.** Ті питання, які задають людям, впливають на них певним чином. Як сказав Девід Куперрайдер, (один із розробників методу “appreciative inquiry” - „позитивного оцінювання”), „зміни починаються з першого питання”, а не у якийсь віддалений момент у майбутньому, коли заплановане втілюється в життя.
5. **Переносити минуле у майбутнє.** Звичайна тривога, обумовлена невідомістю, зменшується, коли ми працюємо уже із знайомими нам речами, яким ми довіряємо.
6. **Переносити найкраще із минулого.** Переносячи певні частини минулого в майбутнє, люди мають обирати найкраще з них. Часом люди не помічають своїх сильних сторін, коли вони намагаються вирішити проблему. Для того, щоб досягти своєї мети у майбутньому, важливо сконцентрувати увагу на позитиві та почати із урахування своїх сильних сторін.
7. **Цінувати відмінності.** Вміння цінувати відмінності є важливим фактором. Організації, інституції – це живі системи, багаті можливостями, які неважко помітити, якщо цього бажати.
8. **Вживати позитивну мову.** Мова, що вживається людьми, створює їхню реальність. Те, як люди говорять про себе та оточуючий світ, визначає природу їхнього досвіду.

Завдання для виконання (продовження роботи з групами):

Опис завдання:

Закінчивши частину лекції-презентації, тренер пропонує повернутися до завдань, які виконували в групах учасники, і подивитися на їх вирішення з позиції „позитивного оцінювання”. Після закінчення роботи кожна група презентує свої напрацювання і бере участь в їх колективному обговоренні. Тренер коментує результати роботи груп.

Лекція – презентація (продовження)

Слово „політика ” не має чіткого визначення і є надзвичайно гнучким поняттям, яке використовується залежно від кожного конкретного випадку. Як правило, під „соціальною політикою ” розуміють продуманий план дій державних та громадських інституцій, суспільних груп та окремих осіб (суб’єктів соціальної політики) спрямований на реалізацію конституційних прав і свобод людини. „Політика ” зосереджується в існуючих та спрямованих у майбутнє рішеннях. Вона розробляється тоді коли існує дуже поширена проблема та непослідовність у її вирішенні. Зазвичай „політика ” дає відповідь на питання „Що робити? ”. Слід враховувати, що „політику” не варто розробляти, якщо залишається непослідовність, або якщо вона не матиме обов’язкової юридичної сили. Отже, „політика ” розробляється коли:

1. Існують непорозуміння чи непослідовність щодо того, як необхідно або правильно діяти.
2. Існує необхідність правового захисту.
3. Наявне несправедливе або непослідовне ставлення.
4. Існує необхідність підготовки документів.
5. Існує необхідність у звітності.
6. Є невирішені питання.
6. Є скарги.
7. Існують невідповідності.
8. Надто багато винятків та пільгових умов.
9. Існує необхідність зміни законодавства чи нормативних актів.

Процес розробки „політики ” передбачає кілька послідовних кроків, пройти які допомагає метод „позитивного оцінювання ” ситуації. Наводимо десять кроків процесу планування та розробки „політики ”.

1. Організація команди.
2. Встановлення мети „політики ”.
3. Збір і аналіз даних за визначеною проблемою.
4. Розробка концепції, „філософії ”.
5. Викласти формулювання місії.
6. Встановлення стратегічних цілей та завдань.
7. Розробка плану заходів.
8. Реалізація плану заходів та розповсюдження інформації щодо нього.
9. Забезпечення моніторингу та оцінювання плану.
10. Осмислення отриманого досвіду та відзначення успіху.

Тренер роз’яснює кожний з десяти кроків розробки „політики ”, коментує, наводячи приклади. Він також може звернутися до учасників і попросити їх надати приклади одного з „кроків планування політики ”.

Опис завдання:

Тренер запитує учасників:

- Як може вплинути „політика”, розроблена в межах українсько-канадського проекту „Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні” на розробку національної освітньої політики?

Всі відповіді фіксуються на аркуші ватману і обговорюються учасниками. Після завершення загального обговорення, тренер підводить підсумки.

2.2. Аналіз політики в сфері освіти крізь „лінзу інвалідності”

Актуальність теми

Застосування „лінзи інвалідності” в практичній роботі надасть можливість учасникам користуватися інноваційним підходом в розробці та впровадженні політики, яка є інклюзивною стосовно осіб з інвалідністю.

Завдання теми:

- поглибити знання щодо розробки „політики”; отримати практичні навички аналізу соціальної політики крізь „лінзу інвалідності”.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Інформаційний матеріал „Лінза інвалідності”;
- Законодавчо-нормативні документи України в сфері освіти дітей з інвалідністю (за вибором тренера).

Термінологічний словник до теми

Лінза інвалідності – це інструмент для розробки і впровадження політики, яка є інклюзивною по відношенню до осіб з інвалідністю. „Лінза інвалідності” допомагає з’ясувати проблемні аспекти будь-якої законодавчої ініціативи, планів, програм, які прямо чи опосередковано стосуються людей з інвалідністю та накреслити шляхи виходу з ситуації.

Зміст теми та пропонований час

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Робота з групами, лекція, загальне обговорення	Аналіз політики в сфері освіти крізь „лінзу інвалідності”	60 хв.
Усього (тема 2.2.в цілому):		60 хв.

Змістове наповнення теми ***Аналіз політики в сфері освіти крізь „лінзу інвалідності”***

Методи навчання: робота в групах, лекція-презентація, обговорення.

Матеріали для вивчення: законодавчо-нормативні документи України в сфері освіти осіб з інвалідністю, лекційний матеріал.

Теоретичний матеріал до теми 2.2. ***Лекція-презентація***

„Лінза інвалідності” – це інструмент для розробки і впровадження політики, яка є інклюзивною стосовно осіб з інвалідністю. „Лінза інвалідності” допомагає з’ясувати проблемні аспекти будь-якої законодавчої ініціативи, планів, програм, які прямо чи опосередковано стосуються людей з інвалідністю та накреслити шляхи виходу з ситуації.

- Вона надає фахівцям, які розробляють і аналізують державну політику, схему для вивчення та коригування впливу запропонованої ініціативи, програми на соціальний стан осіб з інвалідністю.
- Вона дає змогу поглянути під новим кутом на основні причини таких проблем, як дискримінація, несприятливі умови та обмежені можливості щодо людей з інвалідністю.
- Вона є засобом створення соціального середовища, яке враховує права і потреби осіб з інвалідністю.
- Вона допомагає ліквідувати дискримінацію щодо людей з інвалідністю та надає їм можливість для повноцінної участі в житті суспільства.

За допомогою „Лінзи інвалідності” (у буквальному значенні „лінза” – це засіб для покращення зору, який посилює чіткість бачення) можна визначити реальний ступінь інклюзивності політики, яка діє в Україні стосовно людей з інвалідністю. Розгляд законодавчо-нормативних актів, програм, інструкцій та процедур крізь „лінзу інвалідності” означає іншими словами, розгляд крізь низку спеціальних оцінювальних методик. Для аналізу певного документу можна використовувати різні форми цього аналітичного інструменту. Однак, необхідно дотримуватися головного принципу – *розглядати всі твердження ніби крізь збільшувальне скло, шукаючи серед них такі, які необхідно змінити, аби надати їм інклюзивного характеру.* Методи „лінзи інвалідності” побудовані таким чином, щоб допомогти представникам різних інституцій (державних та неурядових) оцінювати вже існуючі, або ті, що розробляються, програми, законодавчо-нормативні документи з погляду недискримінації, рівності

можливостей, поваги до особливостей, повного та ефективного включення у суспільне життя людей з інвалідністю.

Фактично, „Лінза ” являє собою низку запитань щодо існуючої політики стосовно людей з інвалідністю, зокрема урядових ініціатив. Запитання, спрямовані на виявлення основних аспектів її впливу, допомагають забезпечити створення більш досконалих законів, програм і послуг, які:

- є інклюзивними стосовно осіб з інвалідністю;
- є недискримінаційними;
- ґрунтуються на повазі прав і потреб осіб з інвалідністю;
- відповідають принципам „універсального дизайну ”, забезпечуючи доступність та „розумне пристосування ” для осіб з інвалідністю;
- враховують в процесі надання послуг, що розраховані на широку масу населення, конкретні потреби осіб з інвалідністю, згідно з типом обмеження;
- запобігають непередбачуваним негативним наслідкам;
- розроблені з урахуванням пропозицій осіб з інвалідністю;
- забезпечують повне та ефективне включення у суспільне життя людей з інвалідністю;
- відображають цілі уряду щодо досягнення рівних і справедливих умов для всіх без винятку громадян.

Слід підкреслити, що „лінза інвалідності ” є не тільки засобом аналізу й розробки політики. Вона є водночас і засобом запровадження та створення умов для інклюзивної практики.

Коли слід застосовувати „лінзу інвалідності ”?

„Лінзу інвалідності ” можна використовувати для опрацювання будь-якої ініціативи, яка прямо чи опосередковано стосується осіб з інвалідністю Її можуть взяти на озброєння органи влади та громадські інституції.

„Лінзу ” необхідно застосовувати перед написанням чи запровадженням будь-яких законодавчо-нормативних актів, будь-яких формальних інструкцій, при проведенні заходів. Її застосування дає змогу отримати важливу інформацію, яка може бути принагідною на етапі корегування проектів законів, нормативних актів із метою надання їм інклюзивного характеру.

„Лінзу ” рекомендується застосовувати в процесі:

- окреслення проблеми;
- визначення критеріїв цінності;
- вивчення альтернатив;
- оцінки перспектив реалізації;
- вироблення рекомендацій.

Застосування „лінзи інвалідності ”:

- *Сприяє вдосконаленню програм і послуг для осіб з інвалідністю.*

Оскільки ще на етапі планування, яке здійснюється з урахуванням пропозицій та інтересів людей з інвалідністю, пристосування під різні типи їхніх особливих потреб забезпечуються саме там, де вони необхідні користувачам.

- *Допомагає підвищувати рівень ефективності.*

Оскільки пристосування для користувачів, попередньо закладені в програмах і послугах, дають змогу економити час і кошти, бо немає потреби корегувати послуги і підтримку згодом, коли вони вже надаються. Наприклад, з погляду фінансових і часових витрат раціональніше на самому початку будівництва зводити архітектурно доступні споруди для маломобільних громадян, ніж здійснювати архітектурні зміни на пізнішому етапі.

- *Максимально підвищує ймовірність забезпечення та реалізації прав.*

Люди з інвалідністю сьогодні стикаються з численними бар'єрами в реалізації їхніх прав, відчуваючи на собі подвійну дискримінацію. Використання „лінзи інвалідності ” надасть змогу вжити заходи, на рівні держави, спрямовані на забезпечення повного і рівного користування людьми з інвалідністю всіма правами людини та основоположними свободами на рівні з іншими.

- *Допомагає уникнути негативного побічного ефекту для осіб з інвалідністю в процесі внесення змін в існуючу політику.*

Життєві реалії й потреби таких осіб неоднорідні. Тому, в „лінзі інвалідності ” необхідно враховувати цілу низку змінних величин. Наприклад, різні типи обмежених можливостей чи їх комбінації, вікові, культурні, гендерні характеристики та вплив політики на їхні родини і піклувальників. Це здійснюється для того, щоб виявлені потреби можна було відповідним чином врахувати в процесі розробки спеціальних програм. „Лінза інвалідності ” допомагає подолати перешкоди в ставленні, які виникають внаслідок існуючих цінностей і переконань та інституційних бар'єрів, зумовлених владою на рівні законодавства, і виконавчої практики.

З метою закріплення матеріалу тренер звертається до учасників тренінгу з питаннями:

- Чи підходить одна „лінза інвалідності ” для всіх випадків?
- Чи можна застосовувати одну й ту саму „лінзу інвалідності ” до всіх питань та проблем інвалідності?
- Чи існує універсальна „лінза інвалідності ”?

Тренер дає змогу висловитись якомога більшому числу учасників, а потім робить узагальнення.

!!! Можливий коментар тренера. Різні органи влади та інституції можуть розробляти свої „лінзи інвалідності”. „Лінза інвалідності” може бути засобом аналізу і розробки відомчої, регіональної „політики”, з тим щоб вона сприяла створенню умов для інклюзивної практики. „Лінза інвалідності” застосовується для вивчення різних аспектів „політики”: починаючи від її аналізу й розробки до планування і реалізації програм та конкретних механізмів і процедур. Потреби осіб з інвалідністю неоднакові, і тому „лінза інвалідності” має враховувати типи обмежень, вікові, культурні та гендерні характеристики. Крім того, нею слід передбачати можливий вплив політики, законодавства, нормативних положень на людей з інвалідністю, їхні родини та їхніх піклувальників.

Опис завдання:

Тренер самостійно готує завдання (програми, документи тощо) та критерії „лінзи інвалідності” для роботи груп з огляду на цільову аудиторію учасників.

Приклад 1

Критерії „лінзи інвалідності”:
розуміння сутності (контексту) проблем інвалідності;
максимальне розширення життєвих шансів для осіб з інвалідністю;
усунення бар’єрів для участі й незалежності; залучення осіб з інвалідністю до розробки нормативно-правових документів.

Приклад 2

Для критеріїв „лінзи інвалідності” можна використовувати Конвенцію ООН про права інвалідів (Недискримінація: Чи простежується в документі цілеспрямована або ненавмисна дискримінація? Наскільки вжиті в ньому мовні засоби свідчать про його „орієнтованість на людину”? Чи можна стверджувати, що проект Закону не створюватиме передумов для дискримінації? тощо)

Тренер об’єднує учасників у малі групи та пояснює завдання. Кожній групі дається один із законодавчо-нормативних документів у сфері освіти людей (дітей) з інвалідністю, запровадження інклюзивної системи освіти в Україні (*тренер готує їх заздалегідь!*). Кожна з груп повинна проаналізувати даний документ крізь „лінзу інвалідності” і представити зроблений аналіз всім учасникам. Після представлення груп та колективного обговорення результатів завдання тренер робить узагальнюючий коментар.

Тема 3. Інклюзивна освіта – шлях до рівних можливостей

3.1. Керівні принципи політики в сфері інклюзивної освіти

Актуальність теми:

Розкриття даної теми сприятиме поглибленню розуміння принципів інклюзивної освіти.

Завдання теми:

- структурувати знання учасників тренінгу, навчити аналізувати ситуацію та порівнювати з існуючими можливостями щодо її поліпшення.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Загальна декларація прав людини (Витяг);
- Конвенція ООН про права дитини (Витяг);
- Конвенція ООН про права інвалідів (Витяг);
- Саламанкська декларація;
- Програма дій з освіти осіб з особливими потребами;
- Конвенція про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти;
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок (Витяг);
- Цілі в сфері освіти для всіх;
- Цілі розвитку тисячоліття;
- Доповідь „Образование для всех к 2015 году. Добьемся ли мы успеха? ”, ЮНЕСКО, 2008г.;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.09. № 1482 „Про затвердження плану заходів щодо впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року ”;
- Наказ МОН № 855 від 11.09.09. „Про затвердження плану дій щодо впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 -2012 роки ”;
- Наказ МОН № 11 53 від 21.03.09 „Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України ” від 03.12.09 № 1482.

Термінологічний словник до теми

Інклюзивна освіта - процес укріплення можливостей системи освіти для охоплення всіх учнів. ЮНЕСКО розглядає інклюзію як „динамічний метод позитивного реагування на багатоманітність учнівського контингенту та ставлення до індивідуальних відмінностей не як до проблем, а як до

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

можливостей для збагачення навчального процесу” (Керівні рекомендації до інклюзії: забезпечення доступу до освіти для всіх, ЮНЕСКО).

Інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній процес.

Інклюзія – це політика та процес, які дають змогу всім дітям брати участь у всіх програмах („Міжнародні консультації з питань раннього навчання дітей з особливими потребами”).

Зміст теми та пропонований час.

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Робота з групами, лекція, загальне обговорення	Керівні принципи політики в сфері інклюзивної освіти	1 година 45 хвилин
Усього (тема 3.1.в цілому):		105 хв.

Змістовне наповнення теми „Керівні принципи політики в сфері інклюзивної освіти ”

Методи навчання: робота в групах, обговорення, лекція, мозковий штурм.

Матеріали для вивчення: текст лекції; міжнародні та українські законодавчі акти, документи щодо освіти, в тому числі інклюзивної.

Теоретичний матеріал до теми 3.1.

Тренер звертається з питанням до учасників: „Що таке інклюзивна освіта?”. Заслуховує відповіді 3-4 учасників, узагальнює їх, дає коментар. Розповідає про ключові елементи та правову основу інклюзивної освіти, базуючи свій виступ на основних міжнародних документах в сфері інклюзивної освіти, а також робить наголос на нормативно-правовій базі України в сфері інклюзивної освіти, поясняє зміст поняття. Наголошує, що *інклюзивна освіта* - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права (особи) дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивна освіта визнає: всі (особи) діти можуть навчатися; поважає відмінності у дітях (вік, стать, етнічну приналежність, мову, стан здоров'я тощо);
© Проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», 31
www.education-inclusive.com

заохочує освітні структури, системи, програми відповідати потребам усіх (осіб) дітей; є частиною ширшої стратегії розвитку інклюзивного суспільства.

Міжнародна спільнота та багато країн сьогодні впроваджують політику в сфері інклюзивної освіти. Ця політика узгоджується із Загальною декларацією прав людини, Всесвітньою декларацією про освіту для всіх і Програмою дій із задоволенням базових освітніх потреб, Конвенцією про права дитини, Саламанкською декларацією, Програмою дій стосовно освіти дітей з особливими потребами, Конвенцією ООН про права інвалідів тощо.

Чотири ключові елементи інклюзивної освіти:

- *Інклюзія – це процес.* Важливо зазначити, що інклюзія має розглядатись як постійний пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке має враховуватися у процесі навчання дітей та дорослих.
- *Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням.* Відповідно вона включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці.
- *Інклюзія передбачає присутність, участь та досягнення.* „Присутність” в цьому контексті розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі та наявність пристосування, необхідного для цього. „Участь” розглядається як позитивний досвід, який набуває учень у процесі навчання, та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі. „Досягнення” розглядається як комплексний результат навчання упродовж навчального року, а не лише результати тестів та екзаменів.
- *Інклюзія передбачає посилену увагу до тих груп учнів, які підлягають „ризикові” виключення або обмеження в навчанні.* Це визначає моральну відповідальність перед такими „групами ризику ” та гарантування їм можливості участі в освітньому процесі.

Принципи інклюзивної освіти базуються на ідеології, яка виключає будь-яку дискримінацію (осіб) дітей, забезпечує рівне ставлення до всіх учнів, але створює спеціальні умови для навчання дітей з особливими потребами.

Інклюзивна освіта відіграє важливу роль в досягненні соціального розвитку і є одним з елементів освіти протягом всього життя.

Існуючі бар'єри на шляху до впровадження інклюзивної освіти можна звести до мінімуму за допомогою активного співробітництва між всіма зацікавленими інституціями, організаціями, особами, які відповідають за формування політики. Серед найважливіших кроків можуть бути: проведення ситуаційного аналізу на різних рівнях (національному, регіональному, місцевому) в підтримку впровадження інклюзивного навчання; знаходження взаєморозуміння по відношенню до концепції якісної освіти; реформування законодавства у

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

відповідність до міжнародних документів; підтримка ініціатив на національному, регіональному рівнях з метою впровадження інклюзивної освіти; надання допомоги педагогам для того, щоб вони краще розуміли свою роль у впровадженні інклюзивної освіти тощо.

Погляд на освіту через призму інклюзії означає зміну уявлення про те, що проблемою є не (особа) дитина, а сама система освіти. Зміна свідомості – це перший крок до формування ефективної політики.

Система інклюзивної освіти та створення інклюзивного суспільства можуть впроваджуватися тільки в тому випадку, якщо уряд усвідомить природу проблеми та справді захоче вирішувати її.

Опис завдання:

Вправа починається з роботи в групах, потім результати роботи груп презентуються та обговорюються всіма учасниками. Кожна група отримує аркуш ватману, фломастери. Всі групи мають однакові завдання. Тренер просить розділити аркуш ватману на 2-і умовні частини і на кожній з них записати твердження.

1-частина аркушу	2-частина аркушу
Зверху записується твердження: <i>Українська держава несе повну відповідальність за забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю/особливими потребами.</i>	Зверху записується твердження: <i>Система освіти України має всі можливості і ресурси та готова забезпечити якісну інклюзивну освіту.</i>
Кожна з груп повинна проаналізувати дані твердження та записати на ватмані свої відповіді. <i>Умовно поглянути на освіту в Україні через „призму інклюзії”.</i>	

Після обговорення презентації груп тренер робить **узагальнення**.

Можливі питання для обговорення під час презентації груп:

- Чи є концепція інклюзивної освіти добре відомою та визнаною в Україні?
- Чи беруть активну участь в навчанні дітей з інвалідністю/особливими потребами батьки?
- Чи існують інформаційно-просвітницькі програми, спрямовані на підтримку інклюзивної освіти?
- Чи розглядається інклюзивна освіта в якості важливого фактору економічного та соціального розвитку?
- Чи забезпечують потреби інклюзивної освіти існуючі обсяги її фінансування?
- Як враховують потреби дітей з інвалідністю/особливими потребами навчальні плани і програми, методи навчання?

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

- Чи задовольняє вимогам навчання дітей та молоді з інвалідністю/особливими потребами нинішня система підготовки педагогічних кадрів?

3.2. Сучасний стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні

Актуальність теми:

Планування політики в сфері інклюзивної освіти допоможе систематизувати знання учасників, спланує єдине командне бачення пріоритетів розвитку інклюзивної освіти та їх застосування в повсякденній роботі.

Завдання теми:

- закріпити теоретичні знання отримані в процесі тренінгу з можливістю використання їх на практиці.

Зміст теми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Робота в групах, обговорення	Аналіз та планування політики в сфері інклюзивної освіти в Україні	1 година 30 хвилин
Усього (тема 3.2.в цілому):		90 хв.

Змістовне наповнення теми

Сучасний стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні

Методи навчання: робота в групах, обговорення.

Опис завдання:

Тренер пояснює схему за якою учасники будуть займатися процесом аналізу та плануванням політики в сфері інклюзивної освіти в Україні. Аркуш ватману ділиться на чотири умовні квадрати. Зверху кожного з квадратів пропонується написати:

1. *Політика в сфері інклюзивної освіти (Як є?)*
2. *Політика в сфері інклюзивної освіти (Як має бути?)*
3. *Проблеми, які потрібно вирішити*
4. *Пропоновані дії.*

Кожна з груп виконує завдання і записує свої твердження на аркуші ватману. По закінченні виконання вправи групи презентують результати роботи та обговорюють їх. Тренер узагальнює всі напрацювання груп та дає єдине бачення щодо планування політики інклюзивної освіти в Україні.

Підведення підсумків роботи тренінгу

Опис завдання:

Тренер ініціює обговорення підсумків роботи тренінгу.

Орієнтовні питання для обговорення:

- Найяскравіше враження від тренінгу?
- Які питання залишилися нерозкритими?
- Чи справдилися ваші сподівання?
- Якими знаннями ви можете поділитися з іншими?

Увага учасників акцентується на „очікуваннях”, які учасники висловили перед початком тренінгу. Кожному учаснику надається можливість висловитися, задати один одному та тренеру питання. На завершення тренер дякує усім за плідну роботу, приємне спілкування і нові знання або враження, які і він теж отримав від роботи з групою. Тренер роздає учасникам оцінювальні анкети та просить їх заповнити.

Список використаних інформаційних джерел

- Конституція України.
- Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні”.
- Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.09. № 1482 „Про затвердження плану заходів щодо впровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року”.
- Наказ МОН № 855 від 11.09.09. „Про затвердження плану дій щодо впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 -2012 роки”.
- Наказ МОН № 11 53 від 21.03.09 „Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.12.09 № 1482”.
- План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках.
- Конвенція ООН про права інвалідів.
- Всесвітня програма дій відносно інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю 3 грудня 1982 року (Резолюція 37/52).
- „Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів”. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.
- Керівні рекомендації до інклюзії: забезпечення доступу до освіти для всіх, ЮНЕСКО
- Матеріали Канадського центру вивчення неповносправності „Розробка та здійснення соціальної політики”, 2009 рік.